

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут права
Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного правознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**Нормативно-правове забезпечення вирішення транскордонних спорів
в ЄС**

---

293 «Міжнародне право»

Студента (ки) 4 курсу В. Є. Литивнко

Групи П-01

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

Керівник

к.ю.н., асистент кафедри
МЄППП

О. А. Швагер

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут
права
Кафедра міжнародного європейського
права та порівняльного правознавства

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____

_____

підпис

“ ____ ” _____ 2024р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Спеціальність 293 Міжнародне право

Студентці 4-го курсу, групи П 01

Литвинко Владі Євгенівні

-
1. Тема роботи: «Нормативно-правове забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС», затверджена наказом директора ННІ права від “21” лютого 2024 р. № 0129-І
  2. Термін подання студентом закінченої роботи “20” травня 2024 р.
  3. Мета кваліфікаційної роботи – здійснення комплексного аналізу і дослідження нормативно-правового забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС.
  4. Об’єкт дослідження – відносини, які виникають у зв’язку із вирішенням транскордонних спорів в ЄС.
  5. Предмет дослідження – нормативно-правове забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС.
  6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах міжнародних документів, національного законодавства, практики вітчизняних і міжнародних судових установ

7. Орієнтовний план дипломної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

Розділ 1 Особливості правового регулювання вирішення транскордонних спорів в ЄС, 15 березня 2024р.

У розділі 1 дослідити питання щодо загальних нормативних засад порядку розгляду транскордонних спорів в рамках ЄС та спрощений і галузевий порядки визначення підсудності, визнання та виконання іноземних судових рішень.

Розділ 2 Альтернативне вирішення транскордонних спорів в ЄС, 12 квітня 2024р.

У розділі 2 проаналізувати норми законодавства ЄС та охарактеризувати існуючі альтернативні способи вирішення транскордонних спорів, визначити переваги та недоліки кожного із них та можливість їх використання в національній практиці .

Розділ 3 Правове регулювання вирішення транскордонних спорів в Україні, 10 травня 2024р.

У розділі 3 дослідити особливості порядку вирішення транскордонних спорів в Україні та правові засади використання альтернативних способів для їх вирішення.

8. Дата видачі завдання “23” лютого 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____

Швагер О.А.

Завдання до виконання одержав _____

Литвинко В.Є.

АНОТАЦІЯ

Литвинко В.Є. Нормативно-правове забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що правова та соціальна рівновага Європейського Союзу, заснована на усталених інститутах, нормах і практиці держав-членів, була піддана змінним силам протягом тривалого часу. Цю зміну спричинили такі фактори, як: вільний рух товарів, капіталу, послуг і робочої сили в межах ЄС; зростання ролі електронної комерції; нові форми організації та взаємодії, що відбуваються в цифровому світі (зокрема, платформізація). Одним із головних наслідків трансформації, що відбувається, є зростаюча актуальність транскордонних (фактичних і потенційних) суперечок і, отже, потреба в адекватних засобах, здатних їх розглядати та розв'язувати. Не дивно, що традиційні (географічно обмежені) форми надання послуг правосуддя не надають достатніх можливостей задля справедливого та неупередженого вирішення суперечок. Транскордонний доступ до судів збільшує такі проблеми, як: обмежене знання власних прав; мовні бар'єри; складний пошук інформації про положення законодавства, включаючи складність пошуку компетентного суду; необхідність звертатися за формальними та дорогими судовими процедурами, які відрізняються від внутрішніх «звичайних» процедур у рідній країні позивача; пошук адекватного законного представництва; проблеми, пов'язані з обслуговуванням і правозастосуванням. Саме тому нормативно-правове забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС є актуальною темою для дослідження.

Мета роботи - здійснення комплексного аналізу і дослідження нормативно-правового забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС.

Об'єктом дослідження є відносини, які виникають у зв'язку із вирішенням транскордонних спорів в ЄС. Предметом дослідження є нормативно-правове забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС.

Основними результатами роботи стало узагальнення механізму та нормативно-правового забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС, виявлення особливостей такого вирішення, а також дослідження національного механізму вирішення транскордонних спорів в Україні та перспектив їх вдосконалення.

Ключові слова: транскордонне вирішення спорів, Європейський Союз, альтернативні способи вирішення спорів, нормативно-правове забезпечення, національний та європейський механізм вирішення транскордонних суперечок

ABSTRACT

Lytvyenko V.Ye. Regulatory and legal support for the resolution of cross-border disputes in the EU

The relevance of the research topic is related to the fact that the legal and social balance of the European Union, based on established institutions, norms and practices of the member states, has been exposed to changing forces for a long time. This change was caused by such factors as: free movement of goods, capital, services and labor within the EU; growing role of e-commerce; new forms of organization and interaction occurring in the digital world (in particular, platformization). One of the main consequences of the transformation that is taking place is the growing relevance of cross-border (actual and potential) disputes and, therefore, the need for adequate means capable of addressing and resolving them. It is not surprising that the traditional (geographically limited) forms of providing justice services do not provide sufficient opportunities for a fair and impartial resolution of disputes. Cross-border access to courts increases such problems as: limited knowledge of one's own rights; language barriers; difficult search for information about legal provisions, including the difficulty of finding a competent court; the need to resort to formal and expensive court procedures that differ from domestic "normal" procedures in the claimant's home country; search for adequate legal representation; maintenance and enforcement issues. That is why regulatory support for the resolution of cross-border disputes in the EU is a relevant topic for research.

The purpose of the work is to carry out a comprehensive analysis and research of regulatory support for the resolution of cross-border disputes in the EU. The object of the research is the regulatory and legal support for the resolution of cross-border disputes in the EU. The subject of the study is the resolution of cross-border disputes in the EU.

The main results of the work were the generalization of the mechanism and regulatory support for the resolution of cross-border disputes in the EU, the

identification of the peculiarities of such resolution, as well as the study of the national mechanism for the resolution of cross-border disputes in Ukraine and the prospects for their improvement.

Key words: cross-border dispute resolution, European Union, alternative methods of dispute resolution, legal framework, national and European mechanism for resolving cross-border disputes

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРІШЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ СПОРІВ В ЄС	5
1.1. Загальні нормативні засади порядку розгляду транскордонних суперечок у рамках ЄС	5
1.2. Галузевий та спрощений порядки визначення підсудності, визнання та виконання іноземних судових рішень, права, що підлягає застосуванню до спірних правовідносин	13
РОЗДІЛ 2. АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ СПОРІВ В ЄС	18
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРІШЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ	30
3.1. Особливості правового регулювання порядку розгляду транскордонних суперечок в Україні	30
3.2. Альтернативні способи вирішення транскордонних спорів в Україні	36
ВИСНОВКИ	44

ВСТУП

Постановка проблеми та актуальність теми. Розвиток міждержавних відносин в рамках Європейського Союзу у вигляді поступового вільного руху товарів, капіталу, послуг і робочої сили сприяли утворенню нових форм правових відносин та спричиняли питання та проблеми їх вирішення. Однією з найважливіших таких проблем є виникнення транскордонних суперечок в рамках Європейського Союзу.

Транскордонний доступ до судів збільшує такі проблеми, як: обмежене знання власних прав; мовні бар'єри; складний пошук інформації про положення законодавства, включаючи складність пошуку компетентного суду; необхідність звертатися за формальними та дорогими судовими процедурами, які відрізняються від внутрішніх «звичайних» процедур у рідній країні позивача; пошук адекватного законного представництва; проблеми, пов'язані з обслуговуванням і правозастосуванням.

Як наслідок, у рамках зусиль щодо збереження та розвитку Європейського Союзу як простору свободи, безпеки та справедливості, а також для усунення перешкод, що виникають через несумісність між правовими системами держав-членів, і адаптації їх до нового «середовища», постала потреба у нормативно-правовому забезпеченні вирішення транскордонних суперечок.

Об'єктом дослідження є відносини, які виникають у зв'язку із вирішенням транскордонних спорів в ЄС.

Предметом дослідження є нормативно-правове забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС.

Мета роботи - здійснення комплексного аналізу і дослідження нормативно-правового забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС.

Для досягнення сформульованої мети було поставлено **наступні завдання:**

- 1) розглянути порядок розгляду транскордонних суперечок у рамках ЄС;
- 2) проаналізувати норми права ЄС, які визначають підсудність транскордонних спорів та порядок визнання та виконання іноземних судових рішень в ЄС;
- 3) дослідити питання транскордонних спорів у колізійному праві ЄС;
- 4) охарактеризувати способи альтернативного вирішення транскордонних спорів в ЄС та Україні;
- 5) визначити особливості правового регулювання порядку розгляду транскордонних суперечок в Україні.

Методи дослідження. Для проведення дослідження використовувались як загальнонаукові, так і спеціально юридичні методи і прийоми пізнання. До перших належать аналіз, синтез, індукція та дедукція, моделювання та абстрагування. Серед інших ми послуговувались: компаративістським методом для порівняння нормативних засад вирішення транскордонних спорів в ЄС та Україні; формально-юридичним методом та структурно-функціональним методом для дослідження системи органів ті інституцій, які мають юрисдикцію стосовно вирішення транскордонних спорів тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленому вивченні ефективності існуючого нормативно-правового забезпечення вирішення транскордонних спорів в ЄС. Теоретичні засади можуть бути використані для підготовки відповідних спецкурсів і спецсемініарів у вищих навчальних закладах. Результати, що отримані у процесі дослідження, можуть знайти прикладне застосування в юридичній галузі, як національного, так і міжнародного рівня.

Характеристика роботи. Робота містить три розділи, які включають у себе 4 підрозділів, вступ, висновки та список використаних джерел з 33 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 51 сторінку.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРІШЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ СПОРІВ В ЄС.

1.1. Загальні нормативні засади порядку розгляду транскордонних суперечок у рамках ЄС

Транскордонні спори часто виникають, коли компанії або фізичні особи беруть участь у транзакціях або підприємницькій діяльності в межах міжнародної юрисдикції. Virішення цих суперечок може бути складним через відмінності правових систем, культур і мов.

Транскордонні суперечки викликають кілька проблем, не останньою з яких є відмінності в правових системах між країнами та способами застосування законодавства різних юрисдикцій.

Крім того, мовні бар'єри створюють певні проблеми, оскільки сторонам може знадобитися переклад документів і судових позовів, що може зайняти багато часу та коштів сторонам. А також, мовні бар'єри можуть спричинити непорозуміння, що ще більше ускладнить суперечку. Наприклад, сторона може неправильно витлумачити умови контракту або судового процесу через мовні відмінності та розбіжності щодо значення документа.

Культурні відмінності також створюють проблеми. Сторони можуть мати різні очікування щодо врегулювання, а також різне ставлення до переговорів чи посередництва. Наприклад, в деяких культурах прийнято домовлятися про врегулювання, а не шляхом судового розгляду суперечки, тоді як в інших кращим методом вирішення спорів є судовий процес.

У деяких випадках можуть мати місце політичні та економічні міркування. Наприклад, суперечка між іноземним інвестором і урядом країни перебування може передбачати експропріацію інвестицій та активів урядом країни перебування для збереження контролю над природними ресурсами чи економічним розвитком, що може ускладнити процес вирішення спору та зробити вирішення питання більш складним.

Нарешті, виконання судових рішень у транскордонних спорах може бути особливо складним через відмінності правових систем або відсутність механізмів виконання. Це може створити сценарій, коли одна сторона може виграти судові рішення, але не зможе відшкодувати збитки чи отримати інші засоби правового захисту.

Говорячи про види транскордонних спорів, можна зазначити, що вони можуть виникати в кількох контекстах, зокрема:

- Контрактні суперечки можуть виникати, коли сторони контракту в різних юрисдикціях не погоджуються щодо тлумачення, виконання або виконання угоди.
- Спори щодо інтелектуальної власності можуть виникати, коли компанії або особи з різних країн заявляють про право власності або порушення патентів, торгових марок або авторських прав.
- Трудові спори можуть виникати, коли компанії, працівники яких працюють у різних країнах, мають конфлікти щодо контрактів, заробітної плати, пільг, дискримінації, переслідувань або звільнення.
- Інвестиційні суперечки можуть виникати, коли іноземні інвестори інвестують в іншу країну та не погоджуються з таких питань, як експропріація (вилучення майна, що належить іноземному інвестору державою), дискримінація або порушення контракту [1].

У країнах ЄС порядок вирішення спорів у цивільних справах регламентується національним процесуальним законодавством, яке може суттєво відрізнятися один від одного. При цьому право ЄС не ставить за мету уніфікувати цивільно-процесуальні норми. Разом з тим, беручи до уваги високий рівень економічної інтеграції в рамках ЄС, необхідний механізм, що дозволяє визначати всередині Союзу загальний порядок розгляду спорів та виконання судових рішень у цивільних справах, які мають транскордонний характер. Саме на це й спрямовані положення права ЄС, що стосуються правового співробітництва у цивільних справах, яке разом із правовим

співробітництвом у кримінальних справах виступає як основні елементи загального судового простору в рамках простору свободи, безпеки та правосуддя ЄС.

Таким чином, ЄС реалізує мету, передбачену ч. 4 ст. 67 Договору про функціонування ЄС (далі — ДФЕС) щодо полегшення доступу до правосуддя, в тому числі через принцип взаємного визнання судових рішень у цивільних справах [2].

Принцип взаємного визнання судових рішень є основною категорією ідеї загального судового простору ЄС. Зазначений принцип має на увазі поширення обов'язковості судових актів, винесених в одній державі — члені ЄС, на територію всього Союзу. Принцип взаємного визнання судових рішень набув свого розвитку в рамках концепції «свободи пересування судових рішень», під якою розуміється система правил, спрямованих на спрощення процедури визнання та виконання судових рішень у рамках ЄС.

У науковій літературі систему норм права, що регулюють правову співпрацю у цивільних справах, часто називають міжнародним приватним правом ЄС (EU Private International Law) чи цивільним правосуддям ЄС (EU Civil Justice) [1].

Під правовим співробітництвом у справах ми розуміємо систему правових механізмів, вкладених у регулювання відносин у п'яти основних сферах: визначення підсудності; визнання та виконання іноземних судових рішень; порядок визначення права, що застосовується до спірних відносин (колізійне право); правова допомога у цивільних справах; транскордонне банкрутство.

Відповідно до ст. 81 ДФЕС Союз розвиває правову співпрацю у цивільних справах, що мають транскордонний характер, на основі принципу взаємного визнання судових та позасудових рішень. З дослівного тлумачення цієї норми випливає, що ЄС встановлює норми, що стосуються лише розгляду судових суперечок, які містять у собі іноземний елемент [2].

У цій частині сфера регулювання норм у галузі правової співпраці у цивільних справах відрізняється від відповідної сфери регулювання співробітництва у кримінальних справах, оскільки остання охоплює як транскордонний елемент кримінальної юстиції, так і національне кримінально-процесуальне право щодо встановлення мінімальних гарантій.

Однак ця точка зору на сферу дії норм права ЄС у галузі правової співпраці у цивільних справах не є єдиною. На думку Єви Сторскрубб, у розвитку законодавства ЄС про правову співпрацю у цивільних справах проявляється конфлікт між двома точками зору щодо сфери його застосування — вузького та широкого. Згідно з першою позицією право ЄС регулює лише питання, пов'язані з транскордонним розглядом цивільних справ. Відповідно до другої точки зору, право ЄС може охоплювати відносини, пов'язані з гармонізацією деяких аспектів національного процесуального законодавства [3].

Реалізація повноважень ЄС у сфері правового співробітництва у цивільних справах здійснюється уніфікацією законодавства.

У рамках регулювання правової співпраці у цивільних справах використовуються дві законодавчі процедури: загальна — для прийняття актів з переважної кількості питань та спеціальна — у сфері сімейного права. Відповідно до ч. 3 ст. 81ДФЕС спеціальна законодавча процедура передбачає одностайне рішення Ради, яке приймається після консультації з Європейським парламентом. Проте Рада на пропозицію Комісії може ухвалити рішення, що визначає ті аспекти норм сімейного права з транскордонними наслідками, щодо яких акти допускається видавати відповідно до звичайної законодавчої процедури. Це правило отримало назву "місток" (фр. - passerelle).

Загальну мету правової співпраці у цивільних справах, пов'язану з полегшенням доступу до правосуддя, розкрито цілою низкою завдань, передбачених ч. 2 ст. 81ДФЕС. Зазначені завдання охоплюють різні аспекти цивільно-процесуальної діяльності, серед яких слід виділити:

- взаємне визнання та виконання між державами-членами судових та позасудових рішень;
- взаємна сумісність правил, що діють у державах-членах у сфері конфлікту законів та юрисдикції;
- ефективний доступ до правосуддя [2].

З метою реалізації зазначених завдань у рамках ЄС сформовано систему правил, що встановлюють порядок визначення підсудності, визнання та виконання судових рішень, а також колізійні норми, що є основним предметом цього дослідження.

В даний час систему правових актів, що визначають порядок розгляду транскордонних справ у рамках ЄС, можна подати у такому вигляді:

1. Загальний порядок визначення підсудності, визнання та виконання іноземних судових рішень.
2. Загальний порядок визначення права, що застосовується до спірних відносин (колізійне право).
3. Галузевий порядок визначення підсудності, визнання та виконання іноземних судових рішень, права, що підлягає застосуванню.
4. Спрощений порядок виконання судових рішень, що передбачає спеціальну процедуру розгляду транскордонних справ.

На даний момент ключовим актом, що визначає загальний порядок визначення підсудності, визнання та виконання іноземних судових рішень, є Регламент № 1215/2012, який отримав назву «Брюссель I». В історії європейської інтеграції цей Регламент є вже третім правовим інструментом, що визначає підсудність, визнання та виконання іноземних рішень у рамках ЄС.

У сфері визначення підсудності Регламент № 1215/2012 виділяє чотири види підсудності:

1. Загальна підсудність (ст. 4), в силу якої справа має бути розглянута в суді тієї країни, де знаходиться відповідач.

2. Спеціальна підсудність (ст. 7-23) передбачає ухвалу суду, відповідального за розгляд конкретної справи з урахуванням обставин справи.
3. Виняткова підсудність (ст. 24) передбачає розгляд справи у конкретному суді, незалежно від місця перебування сторін, наприклад у суперечках з нерухомим майном.
4. Договірна підсудність (ст. 25) передбачає визначення підсудності за згодою сторін [4].

У сфері визнання та виконання судових рішень ключова ідея Регламенту № 1215/2012 полягає у створенні системи, за якої судові рішення у цивільній справі, винесені на території однієї держави, прирівнюються до рішення, винесеного на території іншої держави, в якому запитується його виконання.

Відповідно до загальноприйнятої міжнародної практики до виконання іноземного судового акта передбачено спеціальну процедуру екзекватури, тобто. визнання можливості виконання іноземного судового рішення. Принциповим завданням Регламенту № 1215/2012 стало скасування екзекватури, що перешкоджає нормальному функціонуванню внутрішнього ринку [4].

З огляду на ст. 42 Регламенту № 1215/2012 для примусового виконання судового акта на території іншої держави-члена ЄС стягувачу потрібно подати до органу, уповноваженого на виконання судових актів, заяви з додатком копії судового рішення, а також сертифікату, виданого за місцем прийняття рішення.

Для виконання судових актів усередині ЄС чинне законодавство не передбачає обов'язку стягувача проходити судову процедуру визнання можливості виконання судового акта. Судовий порядок передбачено лише для оскарження можливості виконання судового акта, що носить факультативний характер та порушується за заявою боржника чи іншої заінтересованої особи.

Скасування екзекватури в рамках ЄС може створити враження того, що такий механізм йде врозріз із практикою Європейського Суду з прав людини

(далі — ЄСПЛ), який вимагає від національних судів під час вирішення питання про визнання іноземних судових актів перевіряти їх на предмет відповідності положенням ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі — ЄКПЛ) щодо права на справедливий судовий розгляд.

Разом з тим ЄС виходить із презумпції належного рівня захисту основних прав у кожній державі-члені, що виключає необхідність додаткового судового контролю у виконавчій державі за дотриманням принципу справедливого розгляду у державі, що запитує.

Питання про співвідношення принципів права Ради Європи та права ЄС під час розгляду питань про визнання та виконання судових рішень було предметом розгляду в ЄСПЛ у справі «Авотіньш проти Латвії». ЄСПЛ підтвердив дії принципу презумпції еквівалентного захисту (презумпції Босфору), в силу якого будь-яка міжнародна організація (включаючи ЄС) повинна дотримуватись принципів ЄКПЛ [5].

Крім того, ЄСПЛ сформулював правило, згідно з яким якщо суди держав, які є членами як ЄКПЛ, так і ЄС, застосовують механізм взаємного визнання, встановлений законодавством ЄС, вони повинні забезпечувати застосування цього механізму, при якому дотримання ЄКПЛ не може вважатися явно недостатнім. Однак, якщо виникають серйозні й обґрунтовані сумніви щодо того, що дотримання ЄКПЛ було явно недостатнім, і ця ситуація не може бути усунена відповідно до права ЄС, вони не можуть проігнорувати цей факт лише на тій підставі, що вони застосовують законодавство ЄС. Таким чином, ЄСПЛ підтвердив факт презумпції дотримання ЄКПЛ у рамках ЄС, що є додатковим фактором для легітимізації автоматичного визнання судових рішень у межах ЄС.

Колізійне право являє собою сукупність норм, що дозволяють конфлікт законів різних держав у вигляді визначення права держави, що підлягає застосуванню під час вирішення спору між особами, що мають різну державну належність.

З огляду на досить суттєві відмінності між національними системами права різних країн ЄС транскордонні справи завжди породжують велику кількість колізійних питань.

Загальний порядок визначення права, що застосовується до спірних відносин, представлений двома основними актами, що регулюють відносини у сфері договірних та позадоговірних зобов'язань відповідно.

У сфері договірного права основним правовим інструментом є Регламент №593/2008 (Рим I). У сферу застосування цього регламенту входять відносини, які з цивільно-правових договорів, мають комерційний чи некомерційний характер, і навіть трудових договорів. Основне правило визначення права, підлягає застосуванню до спірним відносинам, закріплено у ст. 3 Регламенту № 593/2008, згідно з яким учасники зобов'язальних відносин самостійно визначають право, яке підлягає застосуванню, для свого договору загалом або лише для окремої його частини. За відсутності такого вибору право, яке підлягає застосуванню, визначається на основі специфіки договірних відносин [6].

Право, яке підлягає застосуванню до позадоговірних зобов'язань, визначається відповідно до Регламенту № 864/2007 (Рим II). До позадоговірних зобов'язань, які підпадають під дію цього Регламенту, належать:

- зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди; зобов'язання внаслідок безпідставного збагачення;
- дії у чужому інтересі без доручення;
- недобросовісні дії одного з контрагентів на етапі переддоговірних переговорів (*culpa in contrahendo*);
- інші позадоговірні зобов'язання [7].

Таким чином Регламент використовує автономну концепцію позадоговірних зобов'язань, не прив'язану до національного права.

Центральне місце у Регламенті № 864/2007 посідають питання автономії волі сторін позадоговірних відносин, згідно з якою сторони самостійно можуть домовитися про підпорядкування зобов'язання праву, яке вони оберуть.

Регламенти Рим I та Рим II мають універсальний характер і застосовуються у тому числі у тих випадках, коли право, що підлягає застосуванню, є правом третьої держави. На думку ряду дослідників, обидва регламенти містять багато дублюючих положень, що зрештою може призвести до того, що на їх основі буде створено новий акт.

1.2. Галузевий та спрощений порядки визначення підсудності, визнання та виконання іноземних судових рішень, права, що підлягає застосуванню до спірних правовідносин

Зазначена система включає норми, що регулюють відносини у зв'язку з розглядом транскордонних справ у рамках тієї чи іншої галузі права. На сьогоднішній день галузевий порядок застосовується щодо сімейного та спадкового права.

Система норм права ЄС щодо порядку вирішення транскордонних сімейних спорів представлена у вигляді цілого комплексу нормативних актів, прийнятих у різний час у межах різних процедур. Як уже зазначалося вище, стосовно норм сімейного права з транскордонними наслідками застосовується спеціальна законодавча процедура, яка передбачає однотайність у Раді, яку не завжди вдавалося досягти. З цієї причини деякі акти у зазначеній сфері були ухвалені в рамках просунутої співпраці.

Законодавство ЄС про порядок вирішення транскордонних сімейних спорів регулює відносини у трьох сферах:

1. Сімейні суперечки та батьківські обов'язки. Зазначений блок правовідносин регулюється двома актами. Регламент № 2201/2003 (Брюссель II-біс) встановлює порядок визначення підсудності, визнання та виконання судових

рішень, а Регламент № 1259/2010, ухвалений у рамках просунутої співпраці, містить колізійні норми з транскордонних справ про розлучення та окреме проживання [8,9].

2. Аліментні зобов'язання. Відносини в галузі вирішення спорів щодо аліментних зобов'язань регулюються Регламентом № 4/2009 (Рим III-3), що містить як норми, що стосуються визначення підсудності, визнання та виконання судових рішень, так і колізійні норми [10].

3. Майнові відносини, що впливають із шлюбу та зареєстрованого партнерства. У цій сфері державам — членам ЄС також не вдалося досягти одностайності, тому було використано механізм просунутої співпраці. У червні 2016 р. Рада ухвалила два регламенти, які встановлюють просунуту співпрацю в галузі вирішення транскордонних майнових спорів, що впливають із шлюбу та зареєстрованого партнерства.

У сфері спадкових відносин ключовим актом виступає Регламент № 650/2012, що є універсальним документом, що регулює весь комплекс відносин, пов'язаних із успадкуванням майна, що має транскордонний характер, включаючи порядок визнання та виконання судових та інших рішень про успадкування, підсудність, а також колізійні норми. справам про успадкування. Регламент запроваджує спеціальний інструмент — Європейське свідоцтво про право на спадщину (European Certificate of Succession), яке має загальносоюзний характер, визнається на території всього Союзу і не потребує додаткового визнання на території іншої держави — члена ЄС [11].

Спрощений порядок виконання судових рішень усередині ЄС застосовується щодо певних категорій справ, як правило, із незначною сумою позову.

ЄС погодив наступні процедури, спрямовані на спрощення та прискорення розгляду транскордонних справ, а також полегшення виконання позову проти відповідача в іншій державі-члені:

1) Європейське платіжне доручення (Регламент 1896/2006)

Щоб почати процедуру, заповнюють спеціальну форму А, вказавши всі дані сторін, а також характер і суму претензії. Суд розгляне заяву, і якщо форма буде правильно заповнена, суд має видати Європейський платіжний наказ протягом 30 днів.

Після цього суд має вручити європейський платіжний наказ відповідачу. Він/вона може або сплатити суму претензії, або оскаржити її. Він/вона має 30 днів, щоб подати заяву про заперечення проти європейського платіжного доручення. Якщо це станеться, справу, за вибором позивача, можна або передати до звичайних цивільних судів, які розглядатимуться відповідно до національного законодавства; або розглядається відповідно до Європейської процедури дрібних позовів, або припиняється.

Якщо від відповідача не буде подано заперечення, європейське платіжне доручення автоматично підлягає виконанню. Копію європейського платіжного доручення та, якщо необхідно, переклад надсилають до виконавчих органів держави-члена, де його необхідно виконати. Примусове виконання відбувається відповідно до національних правил і процедур держави-члена, де виконується європейське платіжне доручення [12].

2) Європейський виконавчий наказ (Регламент 805/2004)

Європейський виконавчий наказ – це сертифікат, який супроводжує рішення, судову угоду чи автентичний документ і дозволяє цьому судовому рішенню, угоді чи документу вільно обігати в Європейському Союзі. Таким чином, цей сертифікат є «європейським судовим паспортом» для рішень, угод і автентичних документів.

Європейський виконавчий наказ необхідний для виконання в державі-члені винесеного судового рішення, судової угоди, ухваленої або укладеної в суді, або автентичного документа, складеного в іншій державі-члені і який стосується безспірної вимоги. Коли європейський виконавчий наказ отримано, немає необхідності отримувати декларацію про можливість виконання в

державі-члені, де вимагається виконання рішення, судової угоди чи автентичного документа [13].

3) Європейська процедура дрібних позовів (Регламент 861/2007)

Процедура охоплює претензії на суму до 5 000 євро (без урахування витрат) у будь-якій країні ЄС, крім Данії.

Європейська процедура дрібних позовів є альтернативою національним процедурам. Рішення щодо цієї процедури визнається та підлягає виконанню в іншій країні ЄС і не може бути оскаржене (якщо немає невідповідностей з існуючим рішенням в іншій країні ЄС між тими самими сторонами).

Переваги:

- не потрібно наймати адвоката, щоб розпочати процедуру позовів невеликих розмірів;
- швидше вирішення претензії;
- процедура простіша, особливо для транскордонних позовів.

Заповнюють форму А та надсилають її до суду, який має юрисдикцію щодо позову. Це може бути в країні, де засновано бізнес, або в іншій відповідній країні ЄС. Отримавши бланк заяви, суд повинен заповнити його частину у бланку відповіді. Суд може попросити заповнити форму В, якщо вважатиме, що потрібно додати більше інформації.

Протягом 14 днів після отримання бланка заяви суд повинен надіслати його копію разом з бланком відповіді відповідачу. Відповідач має заповнити свою частину форми відповіді протягом 30 днів. Суд повинен надіслати позивачу копію будь-якої відповіді протягом 14 днів. Суд протягом 30 днів після отримання відповіді відповідача (за наявності) має:

- винести рішення щодо невеликого позову;
- запитати додаткові відомості в письмовій формі від будь-якої сторони (позивача або відповідача);
- викликати сторони на усне засідання.

Правоохоронні органи приймуть рішення відповідно до національних правил. Суд може відмовити у виконанні рішення, лише якщо воно несумісне з попереднім рішенням між вашою компанією та відповідачем з того самого питання. Рішення буде дійсним для всіх країн ЄС, крім Данії [14].

Розглянуті в рамках цієї роботи механізми розгляду транскордонних суперечок не вичерпують усього змісту правової співпраці у цивільних справах ЄС.

У рамках правового співробітництва у цивільних справах сформовано цілу систему нормативних правових актів, що регулюють досить широке коло правовідносин.

У рамках ЄС порядок розгляду транскордонних справ у цивільних справах включає три ключові компоненти: визначення підсудності, визнання та виконання судових рішень, колізійні норми. Справжнє дослідження показує, що у рамках Союзу створено цілу систему одноманітних правил, регулюючих досить широке коло правовідносин у сфері розгляду транскордонних справ. У цьому дана система має тенденцію до розширення, зокрема у вигляді встановлення спеціального правового режиму щодо тих чи інших галузей. В даний час галузевий порядок застосовується щодо спадкового та сімейного права, однак не виключено, що він стосуватиметься й інших галузей.

Кінцева мета правового регулювання вирішення транскордонних суперечок у рамках ЄС полягає у тому, щоб забезпечити створення спільного судового простору, в межах якого національні кордони між державами-членами ЄС перестали бути перешкодою для здійснення правосуддя.

РОЗДІЛ 2. АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ СПОРІВ В ЄС

У межах Європейського Союзу транскордонні судові процеси спочатку регулювалися міжнародними конвенціями, такими як Гаазька конвенція про вручення документів, Гаазька конвенція про отримання доказів і Брюссельська конвенція про юрисдикцію, визнання та виконання. Однак ці заходи були визнані недостатніми для потреб зростаючого внутрішнього ринку Європейського Союзу. Як наслідок, у рамках зусиль щодо збереження та розвитку Європейського Союзу як простору свободи, безпеки та справедливості, а також для усунення перешкод, що виникають через несумісність між правовими системами держав-членів, і адаптації їх до нового «середовища», Європейське «судове співробітництво у цивільних справах» було включено до Маастрихтського договору як «питання спільного інтересу», а згодом до Амстердамського договору (1997), який переносить судове співробітництво у цивільних справах на рівень Співтовариства, пов'язуючи його з вільним переміщенням осіб». Наразі, на основі Договору про функціонування Європейського Союзу, на законодавця ЄС покладено завдання розглядати ці фактори та підтримувати доступ до правосуддя [15].

У Договорі про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) чітко зазначено, що «Союз утворює простір свободи, безпеки та справедливості з повагою до основних прав і різних правових систем і традицій держав-членів» (Стаття 67 ДФЄС, пункт 1.). Відповідно до положення договору, законодавець ЄС намагався вирішити ці фактори, запровадивши кілька правових інструментів для спрощення, прискорення та зменшення судових витрат [2].

Розроблені правові інструменти мали на меті «розподілити юрисдикцію між судами держав-членів і визначити застосовне право, сприяючи юридичній визначеності та передбачуваності результатів правових спорів для громадян ЄС». Ці інструменти відіграють фундаментальну роль, оскільки за відсутності

узгоджених правил саме національні правила визначають, чи має національний суд юрисдикцію та який закон застосовується до кожної справи.

Як наслідок, з часом було запроваджено кілька правових інструментів у сфері судової співпраці у цивільних справах, які стосуються конкретних питань процесуального права, таких як вручення документів та збір доказів, узгодження міжнародної юрисдикції, застосовного права та визнання та правозастосування. Європейський виконавчий наказ є чудовим прикладом спроби «нормалізувати» аномалію, рішення, прийняте в іноземній системі правосуддя, до тієї, у якій це рішення має бути виконане. На додаток до інструментів, що гармонізують конкретні процесуальні питання, законодавець ЄС почав ухвалювати уніфіковані процедури, такі як Європейський платіжний наказ, Європейський дрібний позов, Європейський наказ про арешт рахунків, намагаючись запропонувати процедурні альтернативи національним процедурам. Це стандартні процедури, застосовні для всіх держав-членів, щоб спростити, пришвидшити «і скоротити судові витрати, а також забезпечити вільний обіг судових рішень, винесених відповідно до цих документів» [15].

Важливим елементом нормалізації, що забезпечується єдиними процедурами, є стандартні форми, доступні всіма мовами Європейського Союзу, які можуть бути використані для обміну повідомленнями в рамках процедури. Незважаючи на те, що важливість цих інструментів з правової точки зору була широко визнана, дослідження також показали деякі обмеження цих зусиль нормалізації. Ці обмеження є наслідком кількох факторів, зокрема того, що уніфіковані процедури делегують частину процедурних кроків національним правилам, і навіть уніфіковані частини тлумачаться та впроваджуються відповідно до національних правил і місцевої практики. «Розбіжність, дистанція між тим, що приписують правила, та їх виконанням», про які згадують науковці стосовно соціальних норм, здається, застосовуються тут, працюючи як механізм для повернення єдиних процедур до «місцевих».

Навіть стандартизація форм є обмеженою: наприклад, аналіз вимог до зв'язку для виконання європейського платіжного доручення в Італії засвідчив, що через національні особливості буде потрібно дев'ять додаткових форм до семи, передбачених регламентом ЄС.

У дослідженні питань, з якими стикаються юристи-практики під час транскордонних судових процесів у межах Європейського Союзу, проведеному проектом Pro-CODEX, який співфінансував ЄС, у період з липня 2016 року по січень 2017 року в чотирьох країнах: Італії, Австрії, Нідерландах та Греції було виявлено декілька проблем, зокрема пошук практичної інформації про те, як провести процедуру, відмінності між судовими процедурами ЄС (наприклад, різна структура форм, відмінні визначення, тощо), складність правильно визначити компетентний суд, мовні бар'єри [15].

Саме через ці складнощі важливим є інститут альтернативного вирішення спорів.

Термін «альтернативне вирішення спору» (Alternative Dispute Resolution - ADR) означає будь-яку процедуру, погоджену сторонами спору, під час якої вони використовують послуги нейтральної сторони, щоб допомогти їм досягти згоди та уникнути судового розгляду. Типи ADR включають арбітраж, посередництво, нормотворення за допомогою переговорів, нейтральне встановлення фактів та міні-суди. За винятком обов'язкового арбітражу, метою ADR є надання сторонам форуму для досягнення добровільної, консенсусної угоди, на відміну від того, щоб справу вирішував суддя чи інший орган [16].

Окрім потенційного засобу уникнення витрат, затримок і невизначеності, пов'язаних із традиційним судовим розглядом, ADR також призначений як засіб покращення спілкування між сторонами. ADR є форумом для творчого вирішення спорів, що краще відповідає потребам сторін [16].

Найвідоміші методи ADR: посередництво , арбітраж , примирення , переговори та трансакція .

Усі методи ADR мають спільні характеристики, тобто дозволяють сторонам знаходити прийнятні рішення для своїх конфліктів поза традиційними правовими/судовими процедурами, але регулюються різними правилами. Наприклад, під час переговорів немає третьої сторони, яка втручається, щоб допомогти сторонам досягти згоди , на відміну від посередництва та примирення, де метою третьої сторони є просування дружньої угоди між сторонами. В арбітражі третя сторона (арбітр або декілька арбітрів) відіграватиме важливу роль, оскільки вона винесе арбітражне рішення , яке буде обов'язковим для сторін. Для порівняння, під час примирення та медіації третя сторона не нав'язує жодного обов'язкового рішення [17].

Так як всі методи ADR різні, їх не слід порівнювати та протиставляти, оскільки на практиці сторони поєднують використання цих різних ADR. Наприклад, сторони можуть передбачити у своїх договорах, що у разі виникнення спору вони спочатку намагатимуться досягти мирного врегулювання (примирення/медіації) і лише в разі невдачі вдадуться до судового способу врегулювання, який може бути арбітраж або звернення до системи державного правосуддя. Тому ADR вступають у дію на різних рівнях і мають доповнюючий характер.

Головними перевагами ADR є швидкість, конфіденційність і гнучкість.

До державних судів може бути запропоновано перевірити дійсність методів ADR, але вони рідко скасовуватимуть рішення та арбітражні рішення ADR, якщо сторони спору уклали дійсний договір щодо їх дотримання.

Альтернативне вирішення суперечок («ADR») відноситься до будь-яких засобів вирішення суперечок поза залом суду. ADR зазвичай включає ранню нейтральну оцінку, переговори, примирення, посередництво та арбітраж. Оскільки зростаючі черги до суду, зростання вартості судових процесів і

затримки продовжують мучити позивачів, все більше держав почали експериментувати з програмами ADR. Деякі з цих програм є добровільними; інші обов'язкові [17].

Розглянемо основні категорії альтернативного вирішення спорів в ЄС:

1) Переговори.

Переговори є основним способом вирішення суперечок. Хоча двома найвідомішими формами ADR є арбітраж і посередництво, майже завжди спочатку намагаються вирішити спір шляхом переговорів. Переговори дозволяють сторонам зустрітися, щоб вирішити спір. Основна перевага такої форми врегулювання суперечок полягає в тому, що вона дозволяє сторонам самим контролювати процес і рішення. Переговори є набагато менш формальними, ніж інші типи ADR, і забезпечують велику гнучкість [17].

2) Посередництво (медіація).

Медіація також є неформальною альтернативою судовому розгляду. Медіатори — це особи, навчені переговорам, які об'єднують протиборчі сторони та намагаються виробити врегулювання чи угоду, яку приймають або відхиляють обидві сторони. Медіація не має обов'язкової сили. Медіація використовується для широкого спектру типів справ, починаючи від злочинів неповнолітніх і закінчуючи переговорами федерального уряду з індіанськими племенами Америки. Медіація також стала важливим методом вирішення суперечок між інвесторами та їхніми біржовими брокерами. Див. Розв'язання спорів щодо цінних паперів [17].

3) Арбітраж.

Арбітраж є однією з найбільш емблематичних і зростаючих форм ADR. Арбітраж є більш формальним, ніж медіація, і має багато схожості з традиційним судовим провадженням, передбачаючи обмежене відкриття та спрощені правила доказів (наприклад, чутки зазвичай прийнятні в арбітражі).

Існують різні види арбітражу:

- національний арбітраж: наприклад, американський арбітраж, французький арбітраж або німецький арбітраж, які регулюються різними правилами, прийнятими установами кожної країни;
- міжнародний комерційний арбітраж: зазвичай використовується для врегулювання суперечок, що виникають із комерційних договірних відносин між покупцями та продавцями, які перебувають у двох різних державах;
- арбітраж між інвестором і державою: одностороннє звернення приватних інвесторів до арбітражного суду проти держави, у якій розміщені їхні інвестиції [17].

21.05.2013 Рада ЄС прийняла Директиву про альтернативне вирішення спорів (далі – Директива). Цей документ має на меті створення простої, швидкої та мало витратної процедури вирішення спорів між споживачами та підприємцями. Позасудові механізми вирішення споживчих суперечок вже існують у багатьох країнах ЄС, але вони мають різний статус і розвиваються по-різному. Нова система покликана гармонізувати розвиток цього інституту.

Директива застосовується як до внутрішньонаціональних, так і до міжнародних споживчих спорів практично у всіх сферах діяльності, включаючи електронну комерцію. Вона встановлює мінімальні стандарти неупередженості, прозорості та ефективності установ ADR [18].

Усі установи ADR мають відповідати наступним принципам:

- 1) Кваліфікованість, незалежність і неупередженість: третя сторона має бути компетентною і не перебувати в конфлікті інтересів, а колегіальний орган установи повинен бути однаково представлений споживачами та підприємцями (ст. 6).
- 2) Прозорість: установи ADR повинні публікувати щорічні звіти та мати сайт, на якому відображається інформація для сторін (ст. 7).
- 3) Ефективність: рішення має бути винесене протягом 90 днів з моменту надходження скарги до установи ADR. Крім того, щоб підвищити доступність

процедур ADR для споживачів, витрати повинні бути помірними або процедура повинна бути абсолютно безкоштовною (ст. 8).

4) Чесність: сторони повинні знати про свої права та наслідки участі у процедурі ADR. Рішення мають бути обґрунтовані й у письмовій формі, відображені на папері чи іншим надійним способом (електронною поштою) (ст. 9).

5) Свобода: якщо арбітражне застереження забороняє споживачеві звертатися до суду, така застереження може бути укладене лише після виникнення спору (ст. 10).

6) Законність: якщо процедура завершується обов'язковим рішенням, що підлягає виконанню, воно може мати як результат менший рівень захисту споживача, ніж гарантований імперативними нормами країни місця постійного проживання споживача (ст. 11) [18].

Держави ЄС взяли на себе зобов'язання гарантувати, що всі суперечки між споживачами та підприємцями, що виникають з купівлі-продажу товарів або надання послуг, можуть бути передані до установ ADR, зокрема онлайн. Це стосується не лише скарг, які подаються споживачами проти підприємців, а й скарг, які подаються підприємцями проти споживачів. Водночас було висловлено думку, що оскільки метою регулювання є спрощення доступу споживача до правосуддя, то й відповідне право на подання скарги має залишитись лише споживачеві.

Розробники Директиви звернули увагу на дві проблеми, які мають вирішити цей документ:

- По-перше, процедури ADR до появи нового загальноєвропейського регулювання існували далеко не у всіх країнах ЄС: в одних державах такі інститути здавна є частиною правової культури (наприклад, країни Північної Європи), в інших невідомі зовсім (Південна та Східна Європа). З цієї причини ст. 5(1) Директиви вимагає від країн ЄС заснувати організації з ADR (хоча б одну) для всіх спорів за участю споживачів, охоплених Директивою.

- По-друге, навіть там, де подібні інститути існують, поінформованість споживачів про них перебуває на дуже низькому рівні. Тому Директива зобов'язує підприємців сповіщати споживачів, яку установу ADR компетентно розглядати суперечки, що виникають із укладеного договору. Цілком ймовірно, що цей досвід був запозичений з права Великобританії, де в телефонних рахунках вказується компетентна установа ADR [19].

Імплементуючи відповідні положення Директиви, держави ЄС повинні переконатися, що інформація про ADR надсилається споживачам у ясній формі та у відповідний момент (ст. 5). Національні органи повинні складати списки установ ADR, які відповідають мінімальним вимогам, встановленим Директивою (ст. 20). Ці списки публікуються в Інтернеті, що, по суті, є офіційним підтвердженням відповідності перелічених у них установ встановленим стандартам. Однак перш за все публікація таких списків має на меті інформування споживачів про компетентні установи ADR.

Розвиток культури ADR в ЄС засвідчив певний прогрес у напрямку до наднаціональних організацій, але регрес у впровадженні на рівні держав-членів, коли їм було надано відповідальність за суттєвий і органічний розвиток позасудової системи. Перше виявлення Комісією стратегічного використання ADR було продемонстровано у формі Рекомендацій у 1998 та 2001 роках, які заклали основні принципи прозорості, неупередженості та ефективності. Протягом періоду часу проблема полягала у відсутності доступу до відшкодування всередині та за кордоном ЄС.

Крім того, Комісія запровадила різні інструменти для заохочення використання схем ADR як більш зручного та гнучкого способу вирішення спорів. У 2002 році система прогресувала завдяки запуску Зеленої книги Комісії про ADR; у 2004 році, Добровільний Європейський кодекс поведінки для медіаторів і Регламент 2007 року про європейську процедуру розгляду дрібних позовів. Згодом було прийнято Директиву 2008/52/ЄС Європейського

Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про певні аспекти медіації в цивільних і комерційних справах.

Під час транспонування Директиви про медіацію назривала ще одна хвиля законодавства, яка спричинила перехід від розробки основних концепцій компетенції ADR у державах-членах ЄС до розвитку відшкодування споживачам через кордони ЄС через збільшення транзакцій через електронну комерцію. За даними Європейської комісії, «більше половини скарг (56,3%), отриманих ECC-Net, були пов'язані з транзакціями електронної комерції, з яких менше 9% могли бути направлені до схеми ADR в іншій державі-члені». Таким чином, Директива ADR 2013/11 та Регламент ODR (Online Dispute Resolution), виданий через кілька років після, здаються більш далекосяжними, оскільки вони вимагають від держав-членів гарантувати споживачам доступ до схем ADR. Захист споживачів є пріоритетною, але не єдиною сферою застосування ADR, а також спільною компетенцією між ЄС та його державами-членами, відповідно до статей 169 (1) та 169 (2) (а) ДФЄС і розширене тлумачення. Однак, здається, основні характеристики схеми ADR залишаються виключно на компетенцію держав-членів, що призвело до поширення органів ADR та відсутності єдності [20].

Передбачаючи зростання електронної комерції, ЄС доклав зусиль, щоб гарантувати, що громадськість може розраховувати на інституціоналізовані засоби врегулювання суперечок в Інтернеті. Преамбула Директиви про електронну комерцію показує, що в розділах 17, 51 та 54 (2000/31/ЄС) національне законодавство не перешкоджає просуванню ADR, але вносить поправки до законодавства, де це застосовно, щоб отримати вигоду від ADR, враховуючи що конфлікти, які можуть виникнути в результаті взаємодії електронної комерції, характеризуються своєю швидкістю та масштабом. Однак через роки після ухвалення Директиви про медіацію (2008/52/ЄС), яка стосується цивільних і комерційних спорів, ЄС не розширив цей або будь-який інший конкретний метод. Закон мав сприяти підвищенню обізнаності про

ADR та його прийняттю, але розвиток і використання процесів ADR стикаються з труднощами на рівні громади [20].

Директива 2013/11 та Регламент 524/2013 є двома іншими основними інструментами, які стосуються вирішення спорів. Положення про платформу ODR (вирішення спорів онлайн) дозволяє споживачам і торговцям вибирати відповідний орган ADR для вирішення конфліктів електронної комерції. Слід сказати, що впровадження ODR спочатку не було призначено для розширення ADR, а для усунення прогалин у споживчих спорах, спричинених збільшенням транскордонного обміну після розширення цифрових ринків (представлених електронною комерцією) таких показників, як рівень утримання клієнтів, норма прибутку та відповідні взаємодії, наприклад.

Комісія ЄС надає платформу ODR, яка полегшує вирішення транскордонних спорів. Платформа полегшує пошук відповідного органу ADR, а також спілкування в таких випадках і пропонує всім споживачам, які проживають у державах-членах ЄС, Ісландії, Ліхтенштейні чи Норвегії, можливість зв'язатися безпосередньо з торговцем або попросити торговця запропонувати компетентний орган ADR. Фактично існує понад 400 нотифікованих органів ADR, усі перелічені на платформі [20].

Кожен онлайн-продавець зобов'язаний інформувати споживача про платформу, і інформацію має бути легко знайти. У більшості випадків посилання міститься у вихідних даних або в загальних умовах, де також можна побачити, чи пов'язаний трейдер з органом ADR.

Платформа є автоматизованим веб-інструментом. Є два способи його використання:

- Використання платформи для прямого спілкування з трейдером. Можна надіслати трейдеру запит на це, натиснувши другу кнопку з написом «Надіслати трейдеру для вирішення».
- Подання скарги на трейдера, щоб отримати вирішення через один із повідомлених органів ADR. Щоб надіслати форму скарги, слід натиснути

кнопку із написом «Використати орган вирішення суперечок». Вам не потрібно турбуватися про мову, яку використовує орган ADR, оскільки платформа містить інструмент перекладу. За допомогою цього інструменту можна залучити професійного перекладача для перекладу рішення, запропонованого органом ADR [21].

Сьогодні Комісія пропонує модернізувати та спростити правила позасудового вирішення спорів, щоб адаптувати їх до цифрових ринків. Ця пропозиція розширить коло питань, які можна вирішити за допомогою Директиви про альтернативне вирішення спорів (ADR) у позасудовому порядку, включаючи питання, пов'язані з оманливою рекламою, доступом до послуг і необґрунтованим геоблокуванням. Щоб зробити цю опцію більш доступною для споживачів, уповноважені органи, такі як Мережа європейських центрів захисту прав споживачів, допомагатимуть споживачам у розумінні альтернативних процедур вирішення суперечок і доступу до них. Метою пропозиції також є прискорення процедур.

Сьогодні Комісія також прийняла Рекомендацію щодо приведення систем вирішення спорів на онлайн-ринках до європейських стандартів справедливого та ефективного альтернативного вирішення спорів. Наприклад, справедливе та ефективне ADR має бути прозорим щодо різних етапів процедури або гарантувати, що медіатори є незалежними та не мають фінансового конфлікту інтересів. У ньому також описані найкращі практики вирішення транскордонних спорів, які мають застосовувати торговельні асоціації ЄС.

Покращення, внесені новими правилами:

- Розширення сфери застосування Директиви: Директива охоплюватиме всі аспекти законодавства ЄС про захист прав споживачів і поширюватиметься на торговців за межами ЄС, торкаючись недобросовісних практик, таких як маніпулятивні інтерфейси, маніпулятивна реклама або правила

геоблокування. Відповідно до переглянутої Директиви ADR зможе розглядати такі практики, які наразі не входять до сфери застосування.

- Стимулювання участі підприємств: згідно з цією пропозицією, якщо спеціальні закони ЄС або національне законодавство не вимагають участі трейдерів у позасудовому врегулюванні спорів, підприємства залишаться вільними вирішувати, брати участь в альтернативному вирішенні спорів чи ні [22].

Однак, якщо споживач звернеться з проханням про втручання ADR, компанія буде зобов'язана відповісти протягом 20 робочих днів. Такий підхід прискорить загальний процес і заохотить трейдерів брати участь у процесі. Крім того, це зменшує інформаційні зобов'язання трейдерів.

Покращення допомоги споживачам: споживачам, особливо вразливим, надаватиметься індивідуальна підтримка, щоб розпочати розгляд справи, від перекладу до пояснень щодо процедури, зборів або фізичної документації. Держави-члени призначатимуть контактні пункти, щоб сприяти спілкуванню між споживачами та торговцями, допомагати в процесі та надавати загальну інформацію про права споживачів у ЄС та засоби відшкодування [22].

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРІШЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

3.1. Особливості правового регулювання порядку розгляду транскордонних суперечок в Україні

Першим питанням, яке виникає при виникненні транскордонного спору є юрисдикція та підсудність суперечки. Дане питання регулюється статтями 75-77 Закону України Про міжнародне приватне право, згідно якого:

1) Підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі,

2) Підстави визначення підсудності справ судам України:

- якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону;

- якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи - відповідача;

- у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України;

- якщо у справі про сплату аліментів або про встановлення батьківства позивач має місце проживання в Україні;

- якщо у справі про відшкодування шкоди позивач - фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа - відповідач - місцезнаходження в Україні;

- якщо у справі про спадщину спадкодавець у момент смерті був громадянином України або мав в Україні останнє місце проживання;

- дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України;

- якщо у справі про визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим особа мала останнє відоме місце проживання на території України;
- якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України;
- якщо справа проти громадянина України, який за кордоном діє як дипломатичний агент або з інших підстав має імунітет від місцевої юрисдикції, відповідно до міжнародного договору не може бути порушена за кордоном;
- якщо у справі про банкрутство боржник має місце основних інтересів або основної підприємницької діяльності на території України;
- в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України [23].

3) Підсудність судам України є виключною у таких справах з іноземним елементом:

- якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України, крім справ, що стосуються укладення, зміни, розірвання та виконання договорів, укладених в рамках державно-приватного партнерства, зокрема концесійних договорів, згідно з якими нерухоме майно є об'єктом такого партнерства, зокрема об'єктом концесії, а спір не стосується виникнення, припинення та реєстрації речових прав на такий об'єкт;
- якщо у справі, яка стосується правовідносин між дітьми та батьками, обидві сторони мають місце проживання в Україні;
- якщо у справі про спадщину спадкодавець - громадянин України і мав в ній місце проживання;
- якщо спір пов'язаний з оформленням права інтелектуальної власності, яке потребує реєстрації чи видачі свідоцтва (патенту) в Україні;
- якщо спір пов'язаний з реєстрацією або ліквідацією на території України іноземних юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців;

- якщо спір стосується дійсності записів у державному реєстрі, кадастрі України;
- якщо у справах про банкрутство боржник був створений відповідно до законодавства України;
- якщо справа стосується випуску або знищення цінних паперів, оформлених в Україні;
- справи, що стосуються усиновлення, яке було здійснено або здійснюється на території України;
- в інших випадках, визначених законами України [23].

Наступним важливим моментом є визнання та виконання судових рішень іноземних судів на території України.

Порядок визнання та виконання рішень іноземних судів на території України регулюється нормами Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України), а також Інструкцією про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень (далі - Інструкція). Іноземні клопотання, які надходять до суду, розглядаються відповідно до положень розділу IX ЦПК України, а також розділу V Інструкції [24].

Іноземне клопотання розглядається судом України за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника. Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України або його місце проживання (перебування) чи місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом України за місцезнаходженням в Україні майна боржника (ст. 464 ЦПК України, п. 5.3 Інструкції) [24].

Суд України протягом трьох днів від дати проголошення ухвали за результатами розгляду іноземного клопотання надсилає сторонам її копії. У разі якщо сторона знаходиться за кордоном і не має в Україні уповноваженого

представника, копія ухвали про результати розгляду іноземного клопотання надсилається до міжрегіонального управління для передачі копії ухвали належними каналами. (п. 6 ст. 467 ЦПК України, п. 5.7 Інструкції).

За результатами розгляду клопотання, суд України на підставі рішення іноземного суду й ухвали про його визнання та надання дозволу на його примусове виконання одразу після набрання нею законної сили видає виконавчий лист і надсилає його із супровідним листом та копіями зазначеної ухвали і клопотання стягувача на виконання до відповідного органу державної виконавчої служби.

Про направлення виконавчого листа суд України повідомляє міжрегіональне управління або його відповідний структурний підрозділ із зазначенням дати направлення виконавчого листа на виконання та назви органу державної виконавчої служби (п. 5.7 Інструкції).

Ухвала за результатами розгляду іноземного клопотання складається українською мовою. У випадках, передбачених міжнародним договором України, суд України складає ухвалу мовою, передбаченою відповідним міжнародним договором України, або додає до неї завірений відповідно до законодавства України переклад на таку мову (п. 5.6 Інструкції) [24]

Слід також звернути увагу на загальний порядок визначення права, що застосовується до спірних відносин - колізійне право. Згідно Закону України Про міжнародне приватне право, право, що підлягає застосуванню до приватноправових відносин з іноземним елементом, визначається згідно з колізійними нормами, а будь-яке відсилання до права держави має розглядатися як відсилання до норм матеріального права, яке регулює відповідні правовідносини, виключаючи застосування його колізійних норм, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором України [23].

Загалом колізійні норми можна поділити на такі категорії:

1) колізійні норми щодо правового статусу фізичних та юридичних осіб:

- особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є;

- особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи

2) колізійні норми щодо правочинів, довіреності, позовної давності:

- форма правочину має відповідати вимогам права, яке застосовується до змісту правочину, але достатньо дотримання вимог права місця його вчинення, а якщо сторони правочину знаходяться в різних державах, - права місця проживання або місцезнаходження сторони, яка зробила пропозицію, якщо інше не встановлено договором;

- зміст правочину може регулюватися правом, яке обрано сторонами, якщо інше не передбачено законом, а у разі відсутності вибору права до змісту правочину застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок із правочином;

- порядок видачі, строк дії, припинення та правові наслідки припинення довіреності визначаються правом держави, у якій видана довіреність.

- позовна давність визначається правом, яке застосовується для визначення прав та обов'язків учасників відповідних відносин.

3) колізійні норми щодо прав інтелектуальної власності:

- до правочинів, предметом яких є право інтелектуальної власності, застосовується право, що визначається згідно з відповідними правилами ЗУ Про міжнародне право;

- до правовідносин у сфері захисту прав інтелектуальної власності застосовується право держави, у якій вимагається захист цих прав.

4) колізійні норми речового права:

- право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме майно визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться, якщо інше не передбачено законом;

- захист права власності та інших речових прав здійснюється на вибір заявника відповідно до права держави, у якій майно знаходиться, або відповідно до права держави суду.

5) колізійні норми щодо договірних зобов'язань:

- сторони договору можуть обрати право, що застосовується до договору, крім випадків, коли вибір права прямо заборонено

- у разі відсутності згоди сторін договору про вибір права, що підлягає застосуванню до цього договору, застосовується право відповідно до частин другої і третьої статті 32 ЗУ Про міжнародне приватне право, при цьому стороною, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту договору, є: продавець - за договором купівлі-продажу; дарувальник - за договором дарування; одержувач ренти - за договором ренти; відчужувач - за договором довічного утримання (догляду); наймодавець - за договорами найму (оренди); позикодавець - за договором позички; підрядник - за договором підряду; виконавець - за договорами про надання послуг; перевізник - за договором перевезення; експедитор - за договором транспортного експедирування; зберігач - за договором зберігання; страховик - за договором страхування; повірений - за договором доручення; комісіонер - за договором комісії; управитель - за договором управління майном; позикодавець - за договором позики; кредитодавець - за кредитним договором; банк - за договором банківського вкладу (депозиту), за договором банківського рахунку; фактор - за договором факторингу; ліцензіар - за ліцензійним договором; правоволоділець - за договором комерційної концесії; заставадавець - за договором застави; поручитель - за договором поруки.

6) колізійні норми щодо недоговірних зобов'язань:

- до зобов'язань, що виникають з дії однієї сторони застосовується право держави, у якій мала місце така дія.

7) колізійні норми щодо трудових відносин:

- до трудових відносин застосовується право держави, у якій виконується робота, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

8) колізійні норми сімейного права:

- право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу. У разі укладення шлюбу в Україні застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу.

- подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно до нерухомого майна, право держави, у якій це майно знаходиться.

9) колізійні норми щодо спадкування:

- спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. Вибір права спадкодавцем буде недійсним, якщо після складання заповіту його громадянство змінилося.

- спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, - правом України [23].

3.2. Альтернативні способи вирішення транскордонних спорів в Україні

Формування громадянського суспільства передбачає усвідомлення громадянами чільної ролі правосуддя у захисті своїх прав та інтересів, ототожнення у суспільній свідомості таких понять як правосуддя та справедливість, доведення звернення до категорії повсякденної, нормальної громадянської практики. Сьогодні для цього є всі передумови: у сучасній світовій практиці крім державного механізму вирішення спорів, функціонує і

безліч інших, що сформувалися як альтернатива державним судам, та в сукупності складових поняття «альтернативне вирішення спорів».

Альтернативні способи вирішення спорів (АСВС) розуміються як система взаємопов'язаних дій сторін та інших осіб, спрямованих на позасудове врегулювання чи вирішення спорів з використанням примирних чи інших, не заборонених законом процедур.

Основними передумовами розвитку АСВС є такі недоліки державної судової системи як перевантаженість, дорожнеча, тривалість розгляду, недостатня компетентність суддів під час розгляду справ, пов'язаних із вузькою професійною спеціальністю, публічність розгляду тощо.

Оскільки АСВС завжди застосовується на добровільних засадах, тобто не можна змусити особу взяти участь у розгляді спору за допомогою механізму АСВС, на відміну від державного суду, де відповідач зобов'язаний вступити у вирішення спору незалежно від свого бажання, створюються серйозні передумови для партнерської та ефективної діяльності сторін, оскільки обидві сторони однаково зацікавлені у швидкому та взаємовигідному вирішенні спору, а не у створенні перешкод та затягуванні процесу.

У ст. 124 Конституції України закріплена можливість застосування альтернативних способів вирішення спорів, законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору [25].

Також у чинному законодавстві України закріплена можливість запровадження позасудового вирішення спорів:

- передбачена можливість укладення мирової угоди у ЦПК, ГПК, КАСУ;
- проведення медіації (Закон України «Про медіацію»);
- проведення процедури врегулювання спору за участю судді (ЦПК, ГПК, КАСУ);
- проведення арбітражної процедури відповідно до вимог Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»;

- проведення арбітражної процедури відповідно до вимог Закону України «Про третейські суди»;
- медіація як форма відновного правосуддя, у КК та КПК України передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ;
- процедура вирішення колективних трудових спорів, визначена у Законі України «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів (конфліктів)» [26].

Розглянемо більш детально різні способи вирішення спорів. Популярністю користуються переговори, як спосіб вирішення суперечок. Мета переговорів – це досягнення компромісу між учасниками конфлікту. Переговори можуть бути ефективними там, де у сторін інтереси частково збігаються, а частково розходяться.

Перевагами переговорів над судовим процесом є гнучкість, доступність, значна економія часу та коштів [27].

У переговорах в ідеалі сторони приходять до спільного компромісу. Але часті випадки, коли у переговорах один учасник отримує усе, до чого прагнув, а інший іде на поступки. При цьому отримує все не обов'язково той, хто має кращі аргументи. Часто це той, хто був впевненішим і наполегливішим. Ризик у такій моделі в тому, що домовленості, які були досягнуті у такий спосіб, можуть потім просто не виконуватись, оскільки сторона, яка поступилася своїми інтересами, все одно зрозуміє, що щось пішло не так.

Переговори – процедура, яка по суті є діалогом сторін. За наявності можливості до комунікації сторони можуть самостійно вступати у переговори без залучення сторонніх осіб. При виникненні певних труднощів до переговорів можуть залучатися посередники або представники сторін, роль яких у сімейних конфліктах найчастіше виконують адвокати. Залучення до переговорів адвокатів значно спрощує та прискорює процес. Однак, фактично адвокати (посередники/представники) допомагають сторонам прийняти

рішення, оскільки дають свої рекомендації та консультації. Таким чином сторони практично перекладають свою відповідальність за прийняття рішення на представника або посередника.

Отже, результатом переговорів має бути компромісне рішення, тобто таке, яке лише частково влаштовує сторони (кращий варіант із можливих), при цьому у виборі рішення сторонам допомогли [27].

Іншим популярним способом альтернативного вирішення спорів є медіація. В законодавстві України поняття медіації закріплюється в окремому Законі України Про медіацію, відповідно медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Медіація проводиться за дотриманням наступних принципів:

- добровільності,
- конфіденційності,
- нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора,
- самовизначення та рівності прав сторін медіації [28].

Медіація проводиться медіатором з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора. Перед початком проведення процедури медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, здійснює підготовчі заходи із сторонами наявного або можливого конфлікту чи спору, разом або окремо, для з'ясування можливості проведення медіації для врегулювання чи попередження конфліктної ситуації. Потому, після підписання договору з медіатором, відбувається виявлення інтересів кожного учасника конфлікту та з'ясування потреб, що приховані за виявленими інтересами. Далі, працюючи зі сторонами конфлікту, відпрацьовуються всі можливості для вирішення спору. У момент, коли знайдений варіант, який підходить обом сторонам конфлікту, підписується угода, яка містить чіткий план виходу з конфліктної

ситуації з вказаними часовими рамками та розподілом відповідальності між учасниками конфлікту [29].

Також важливим способом вирішення транскордонних суперечок є третейський суд. В Україні особливості діяльності третейських судів визначаються Законом України Про Третейські суди, відповідно до якого третейський суд – це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. Третейські суди здійснюють свої функції, дотримуючись певних принципів, зокрема принципів:

- 1) законності;
- 2) незалежності третейських суддів та підкорення їх тільки законові;
- 3) рівності всіх учасників третейського розгляду перед законом і третейським судом;
- 4) змагальності сторін, свободи в наданні ними третейському суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 5) обов'язковості для сторін рішень третейського суду;
- 6) добровільності утворення третейського суду;
- 7) добровільної згоди третейських суддів на їхнє призначення чи обрання у конкретній справі;
- 8) арбітрування;
- 9) самоврядування третейських суддів;
- 10) всебічності, повноти та об'єктивності вирішення спорів;
- 11) сприяння сторонам у досягненні ними мирової угоди на будь-якій стадії третейського розгляду [30].

Також діє Закон України Про міжнародний комерційний арбітраж, відповідно до статті 2 якого, арбітраж - будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема

Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України (додатки № 1 і № 2 до цього Закону). Особливостями розгляду справи міжнародного комерційного арбітражу, відмінними від розгляду у національних судах, є приватний характер розгляду справи, можливість вибору третейських суддів сторонами, відсутність прив'язки до національного процесуального законодавства [31].

Також слід зазначити Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (далі – МКАС) є самостійною постійно діючою арбітражною установою (третейським судом), що здійснює свою діяльність відповідно до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 року, Положенням про міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України та своїм Регламентом. Місцезнаходженням МКАС є місто Київ, Україна.

В МКАС за угодою сторін можуть передаватися:

- Спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном;
- Спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України [32].

До компетенції МКАС належать, зокрема, спори, що впливають з відносин торгового характеру, включаючи такі угоди і не обмежуючись ними: купівля-продаж (поставка) товарів, виконання робіт, надання послуг, обмін товарами і/або послугами, перевезення вантажів і пасажирів, торгове представництво і посередництво, оренда (лізинг), науково-технічний обмін, обмін іншими результатами творчої діяльності, спорудження промислових та інших об'єктів, ліцензійні операції, інвестиції, кредитно-розрахункові

операції, страхування, спільне підприємництво та інші форми промислової та підприємницької кооперації.

МКАС приймає до розгляду також спори, що підлягають його юрисдикції в силу міжнародних договорів.

МКАС приймає до розгляду спори за наявності письмової угоди (домовленості) між сторонами про передачу йому всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між сторонами у зв'язку з якими-небудь конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні. Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження в договорі або у вигляді окремої угоди [32].

Питання про наявність правових підстав пред'явлення позову в МКАС вирішує голова МКАС при прийнятті справи до провадження. Якщо очевидно, що розгляд пред'явленого позову не відноситься до компетенції МКАС, позовні матеріали повертаються позивачу без розгляду [32].

Говорячи про адаптацію українського законодавства до законодавства Європейського Союзу, можна зазначити такі важливі способи вирішення транскордонних суперечок, як, наприклад:

- 1) «мед-ард» (посередництво-арбітраж застосовується у Великій Британії, Швеції та інших країнах ЄС) – врегулювання спору за допомогою посередника-арбітра, який у випадку недосягнення сторонами угоди вповноважений вирішити конфлікт у порядку арбітражу (має ознаки посередництва і третейського суду);
- 2) «міні-суд» (процедура міні-суду була розроблена Американською арбітражною асоціацією) – широко застосовуваний спосіб для врегулювання комерційних спорів, що одержав назву від зовнішньої подібності із судовою процедурою, оскільки врегулювання спору відбувається тут за участю керівників вищої ланки управління кожної сторони, зустрічаються у присудності нейтрального консультанта, заслуховують виступи представників сторін щодо обставин справи і намагаються досягти угоди щодо спору;

- 3) незалежна експертиза щодо встановлення фактичних обставин справи (в якості АВС застосовується у Великій Британії) – процедура досягнення сторонами угоди на основі висновку кваліфікованого фахівця, що вивчив справу із врахуванням фактичного складу;
- 4) омбудсмен (омбудсмен як АВС широко застосовується у Великій Британії, Австрії, а також у Німеччині) – урегулювання спорів, пов'язаних з недоліками в діяльності урядових агентств і приватних організацій офіційно уповноваженою особою, що розслідує обставини справи по скаргах заінтересованих осіб;
- 5) приватна судова система «суддя напрокат», що забезпечує вирішення спорів за досить високу плату за допомогою суддів, які вийшли у відставку [33].

Останні мають повноваження не тільки примирити сторони, але й винести обов'язкове для них рішення. Основне призначення цих процедур полягає в тому, що за їх допомогою відбувається фільтрування тих правових спорів, які дійсно потребують повного судового розгляду від тих, які можливо вирішити в позасудовому порядку. Їх вибір є не випадковим, він обумовлений прагненням європейських держав забезпечити ефективний захист прав своїх громадян та повну ліквідацію правових конфліктів на добровільних засадах.

Вбачається, що застосування в Україні процедур альтернативного вирішення правових спорів стало б суттєвим кроком на шляху наближення національного порядку вирішення правових спорів до загальноєвропейського.

ВИСНОВКИ

Транскордонні спори викликають низку проблем, не останньою з яких є відмінності в правових системах між країнами та способами застосування законодавства різних юрисдикцій в рамках Європейського Союзу.

Розглядаючи забезпечення вирішення транскордонних справ у рамках ЄС, слід звернути увагу на такі важливі аспекти, як:

1. Загальний порядок визначення підсудності, визнання та виконання іноземних судових рішень. Загальним ключовим актом є Регламент № 1215/2012, який отримав назву «Брюссель I», головна ідея якого полягає у створенні системи, за якої судові рішення у цивільній справі, винесене на території однієї держави, прирівнюється до рішення, винесеного на території іншої держави, в якому запитується його виконання.
2. Загальний порядок визначення права, що застосовується до спірних відносин (колізійне право). Загальний порядок визначення права, що застосовується до спірних відносин, представлений двома основними актами.

У сфері договірних відносин основним правовим інструментом є Регламент №593/2008 (Рим I), згідно з яким учасники зобов'язальних відносин самостійно визначають право, яке підлягає застосуванню, для свого договору загалом або лише для окремої його частини. За відсутності такого вибору право, яке підлягає застосуванню, визначається на основі специфіки договірних відносин.

Право, яке підлягає застосуванню до позадоговірних зобов'язань, визначається відповідно до Регламенту № 864/2007 (Рим II), який визначає автономну концепцію позадоговірних зобов'язань, не прив'язану до національного права, згідно з якою сторони самостійно можуть домовитися про підпорядкування зобов'язання праву, яке вони оберуть.

Регламенти Рим I та Рим II мають універсальний характер і застосовуються у тому числі у тих випадках, коли право, що підлягає застосуванню, є правом третьої держави. На думку ряду дослідників, обидва

регламенти містять багато дублюючих положень, що зрештою може призвести до того, що на їх основі буде створено новий акт.

3. Галузевий порядок визначення підсудності, визнання та виконання іноземних судових рішень, права, що підлягає застосуванню.

4. Спрощений порядок виконання судових рішень, що передбачає спеціальну процедуру розгляду транскордонних справ.

У рамках ЄС порядок розгляду транскордонних справ у цивільних справах включає три ключові компоненти: визначення підсудності, визнання та виконання судових рішень, колізійні норми. Справжнє дослідження показує, що у рамках Союзу створено цілу систему одноманітних правил, регулюючих досить широке коло правовідносин у сфері розгляду транскордонних справ. У цьому дана система має тенденцію до розширення, зокрема у вигляді встановлення спеціального правового режиму щодо тих чи інших галузей. В даний час галузевий порядок застосовується щодо спадкового та сімейного права, однак не виключено, що він стосуватиметься й інших галузей.

Кінцева мета правового регулювання вирішення транскордонних суперечок у рамках ЄС полягає у тому, щоб забезпечити створення спільного судового простору, в межах якого національні кордони між державами-членами ЄС перестали бути перешкодою для здійснення правосуддя.

Важливим інструментом при вирішенні транскордонних спорів в ЄС є альтернативне вирішення спорів - будь-яка процедура, погоджену сторонами спору, під час якої вони використовують послуги нейтральної сторони, щоб допомогти їм досягти згоди та уникнути судового розгляду. Типи альтернативного вирішення спорів включають арбітраж, посередництво, нормотворення за допомогою переговорів, нейтральне встановлення фактів та міні-суди. За винятком обов'язкового арбітражу, метою ADR є надання сторонам форуму для досягнення добровільної, консенсусної угоди, на відміну від того, щоб справу вирішував суддя чи інший орган.

21.05.2013 Рада ЄС прийняла Директиву про альтернативне вирішення спорів. Цей документ має на меті створення простої, швидкої та мало витратної процедури вирішення спорів між споживачами та підприємцями. Позасудові механізми вирішення споживчих суперечок вже існують у багатьох країнах ЄС, але вони мають різний статус і розвиваються по-різному. Нова система покликана гармонізувати розвиток цього інституту.

Директива застосовується як до внутрішньо-національних, так і до міжнародних споживчих спорів практично у всіх сферах діяльності, включаючи електронну комерцію.

Крім того, Директива 2013/11 та Регламент 524/2013 є двома іншими основними інструментами, які стосуються альтернативного вирішення спорів. Положення про платформу ODR (вирішення спорів онлайн) дозволяє споживачам і торговцям вибирати відповідний орган ADR для вирішення конфліктів електронної комерції.

У ст. 124 Конституції України закріплена можливість застосування альтернативних способів вирішення спорів, законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Також у чинному законодавстві України закріплена можливість запровадження позасудового вирішення спорів:

- передбачена можливість укладення мирової угоди у ЦПК, ГПК, КАСУ;
- проведення медіації (Закон України «Про медіацію»);
- проведення процедури врегулювання спору за участю судді (ЦПК, ГПК, КАСУ);
- проведення арбітражної процедури відповідно до вимог Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»;
- проведення арбітражної процедури відповідно до вимог Закону України «Про третейські суди»;

— медіація як форма відновного правосуддя, у КК та КПК України передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ;

— процедура вирішення колективних трудових спорів, визначена у Законі України «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів (конфліктів)».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Marcos M. European Union Civil Justice and European Union Criminal Justice . 21 Waikato L. Rev. 2013. 95 p.
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
3. Storskrubb E. Civil Justice: the contested nature of the scope of EU Legislation // Trauner F., Servent A. Ripoll. Policy change in the area of freedom, security and justice : how EU institutions matter. Oxfordshire, New York : Routledge, 2015. P. 197.
4. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters // OJ. L 351. 20.12.2012. Pp. 1—32.
5. Case of Avotiņš v. Latvia (Application no. 17502/07) Judgment Strasbourg, 23 May 2016.
6. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) // OJ. L 177. 04.07.2008. Pp. 6—16.
7. Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II) // OJ. L 199. 31.07.2007. Pp. 40—49
8. Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000 // OJ. L 338. 23.12.2003. Pp. 1—29.
9. Council Regulation (EU) No 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation // OJ. L 343. 29.12.2010. P. 10.

10. Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations // OJ. L 7/1. 10.01.2009

11. Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession // OJ. L 201. 27.07.2012. Pp. 107—134.

12. European payment order URL: https://e-justice.europa.eu/41/EN/european_payment_order.

13. Practice Guide for the Application of the Regulation on the European Enforcement Order

URL: <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=2bfcfbd1-475b-4f60-94ec-05fc10d1d6e2>

14. European Small Claims procedure

URL: https://europa.eu/youreurope/business/dealing-with-customers/solving-disputes/european-small-claims-procedure/index_en.htm.

15. Mohr, R., Contini, F. and Branco, P. Norm, normal and disruption: Introductory notes. *Oñati Socio-Legal Series*. Vol. 12(3), 2022. pp. 414–423. doi: 10.35295/osls.iisl/0000-0000-0000-1308.

16. Alternative Dispute Resolution URL: <https://www.dol.gov/general/topic/labor-relations/adr>.

17. Alternative dispute resolution

URL: https://www.law.cornell.edu/wex/alternative_dispute_resolution.

18. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21.5.2013 on Alternative Dispute Resolution for Consumer Disputes and Amending Regulation no 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on Consumer ADR) // OJ L 165. 18.6.2013. P. 63–79

19. Engel M. Die stille Revolution der EU: Alternative zum Zivilprozess für Verbraucher. Richtlinie und Verordnung: Das europäische Verbraucherprozessrecht aus anwaltlicher Sicht. Anwaltsblatt, 2013. P. 480.

20. Peters, Shamaise. The evolution of alternative dispute resolution and online dispute resolution in the European Un. CES Derecho. Vol. 12. 2021. PP. 3-17. 10.21615/cesder.12.1.1.

21. Online Dispute Resolution Platform URL: <https://www.eccnet.eu/consumer-rights/exercising-your-consumer-rights/online-dispute-resolution-platform>.

22. New measures to simplify the resolution of disputes out of court and boost consumer rights

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_5049.

23. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

24. Порядок визнання та виконання рішень іноземних судів на території України URL: <https://centraljust.gov.ua/index.php/news/info/poryadok-viznannya-ta-vikonannya-rishen-inozemnih-sudiv-na-teritorii-ukraini>.

25. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

26. Альтернативні способи вирішення спорів URL: <https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html>.

27. Переговори VS Медіація URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/peregovory-vs-mediatsiya>.

28. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>.

29. Що таке медіація і як вона реалізовується URL:
<https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/shho-take-mediაციya-i-yak-vona-realizovuyetsya/>.

30. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>.

31. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.

32. Міжнародний комерційний арбітражний суд URL:
<https://cci.vn.ua/icac/>.

33. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: Європейський досвід для України URL:
https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2010/PPP_8_2009/BondarenkoZelinska.pdf.